

УДК 025.3/5:004.77]:378.091

Наталія Левченко,
директор Науково-технічної бібліотеки
Національного університету харчових технологій

Електронні ресурси бібліотеки в інформаційному забезпеченні навчального процесу

Проаналізовано роль електронних інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти в інформаційно-освітньому та академічному просторі, рівень розвитку електронних ресурсів і завдання, які вони дають змогу розв'язати у перспективній площині трансформації української освіти й науки.

Ключові слова: відкритий доступ, інформація, електронний каталог, електронна бібліотека, інституційний репозитарій, дистанційна освіта.

Одним із напрямів сучасної державної політики України в галузі освіти є вдосконалення інфраструктури інформаційного освітнього простору, а отже головним завданням модернізації системи навчання є її інформатизація.

Зокрема, в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що підвищення якості вітчизняної освіти, її інноваційний розвиток відповідно до світових стандартів, сприятимуть істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості [1].

Освіта ХХІ століття насамперед спрямована на те, щоб студенти здобули вміння раціонально працювати з інформацією, виробили інформаційну культуру, основу якої становитимуть знання про інформаційне середовище та закони його функціонування, здатність орієнтуватися в значних масивах даних та ефективно їх використовувати тощо. Поширення мережі Інтернет суттєво змінило характер організації сучасного навчання, а отже *актуальність* статті зумовлена потребою формування фахової компетентності студентів вищих навчальних закладів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему електронних інформаційних ресурсів неодноразово порушували вітчизняні науковці, зокрема О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горовий, О. Спірін, Г. Шемаєва, К. Лобузін, О. Баркова, Л. Костенко, А. Чекмарьов. З-поміж дослідників проблематики відкритого доступу, відкритих електронних архівів, репозитаріїв виокремимо праці Т. Ярошенко, І. Передерій, О. Бруй, С. Назаровця.

Метою статті є розгляд основних електронних ресурсів в інформаційному обслуговуванні користувачів закладу вищої освіти, насамперед інформаційно-ресурсне забезпечення та просування інформаційних послуг в середовищі університету.

Виклад основного матеріалу. Навчальний процес у закладі вищої освіти (далі — ЗВО) та наукові

дослідження, що проводяться в ньому, управління навчальним процесом зокрема й закладом вищої освіти загалом, а також чимало інших інформаційних процесів зазвичай відносять до інформаційно-освітнього середовища ЗВО. Його формування є одним зі складників діяльності університету, що передбачає впровадження й використання організаційно-методичних, технічних і програмних засобів зберігання, опрацювання, трансляції інформації, які забезпечують оперативний доступ до неї й дають змогу здійснювати наукову та освітню комунікацію.

Відповідно до вимог законів України "Про освіту", "Про вищу освіту", Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)", інших нормативно-правових документів із питань освіти, що регулюють освітній процес, навчання у ЗВО проходить за модульною системою. Її впровадження має на меті активізацію самостійної роботи здобувачів освіти, що, зі свого боку, призводить до зростання інформаційних потреб аудиторії. Бібліотеки ЗВО мають оперативно реагувати на зміни в програмах навчальних дисциплін і не лише здійснювати інформаційну підтримку освітнього процесу, а й бути одним із його основних елементів у формуванні наукового світогляду здобувачів освіти.

Сучасний навчальний процес потребує інноваційної організації системи інформаційних ресурсів бібліотеки, ширшого впровадження новітніх технологій в обслуговування, створення випереджального рівня інтелектуально-інформаційного комфорту для самостійної роботи студентів.

Нині найважливішими напрямками роботи бібліотеки ЗВО є:

— комплексне інформаційне забезпечення повною та перевіреною інформацією відповідно до завдань і напрямів роботи;

— створення розгалуженого довідково-пошукового апарату і систем пошуку інформації;

— аналітико-синтетичне перероблення первинної інформації відповідно до інформаційних потреб і запитів користувачів;

— вивчення інформаційних потреб і документних потоків;

— організація консультаційних послуг із питань пошуку інформації;

— формування інформаційної культури користувача, адже нині в Україні значну увагу приділяють проблемі академічної доброчесності як одному з елементів майбутнього суспільства знань.

На думку Г. Шемаєвої, "зміни, що відбуваються в засобах подання, розповсюдження інформації і поширення знань, сприяють формуванню нових функцій і завдань наукових бібліотек, формують новий погляд на місце бібліотеки в системі сучасних наукових комунікацій. Особливістю бібліотек є те, що вони — об'єднуючий елемент як усередині наукового соціального інституту науки, так і науки з іншими соціальними інститутами залежно від зміни зовнішнього середовища. Це пов'язано з тим, що в інформаційній інфраструктурі науки вагоме місце належить:

— інформаційно-інтелектуальним ресурсам бібліотек;

— бібліотечно-інформаційним послугам;

— інформаційно-комунікаційним структурам і каналам;

— засобам доступу до інформації та знань;

— формам організації бібліотечно-інформаційної діяльності" [2].

Ефективна робота бібліотеки щодо інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів можлива за таких умов:

— впровадження нового підходу до організації простору та інформаційних послуг бібліотеки;

— організація відкритого доступу до фонду;

— розширення спектра віртуальних послуг;

— розроблення програм із формування інформаційної грамотності й компетентності здобувачів усіх форм навчання та аспірантів університету;

— постійне підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки.

Комфортне інформаційно-освітнє середовище, загальний психологічний клімат, широкий асортимент інформаційних ресурсів і послуг надзвичайно важливі для організації самостійної роботи студентів.

Бібліотекам належить чи не визначальна роль у створенні електронних інформаційних ресурсів, як власної генерації, так і придбаних, й організації доступу до них. Зокрема, І. Антоненко та О. Баркова зазначають, що "бібліотеки стають виробниками власних електронних інформаційних ресурсів. На базі масивів бібліографічної, реферативної, аналітичної інформації формуються різноманітні бібліотечні інформаційні продукти: електронні каталоги і картотеки, бібліографічні покажчики та реферативні видання, в електронному вигляді створюється наукова і методична література. Активізується формування електронних бібліотек, що вимагає певної організації електронної інформації, обліку й технологічного опрацювання електронних документів" [3].

3-поміж головних функцій бібліотеки ЗВО виокремимо такі:

— надання доступу локальним і віддаленим користувачам до повнотекстових баз даних, що стимулює читачську ініціативу та розвиває дослідницьку діяльність;

— послуги довідкового характеру з можливістю виконання читачьких інформаційних запитів;

— супровід дистанційної освіти;

— створення електронного читального залу навчальних матеріалів;

— співпраця бібліотекарів і науковців у сфері створення й поширення наукової та навчальної інформації.

Використання електронних ресурсів потребує сучасного технічного та програмного забезпечення, а також відповідної кваліфікації фахівців. Отже, сьогодні в бібліотеці створена та активно діє інноваційна модель інформаційно-бібліотечного обслуговування, що передбачає забезпечення користувачів якнайповнішим інформаційним масивом у будь-який час, у будь-якому місці та в будь-якому форматі.

Основним джерелом відомостей про документні фонди й електронні ресурси бібліотеки ЗВО є електронний каталог (ЕК) — головний елемент відкритого інформаційного простору закладу вищої освіти.

У системі інформаційного забезпечення вагоме значення мають й електронні бібліотеки (ЕБ), що акумулюють наукові, навчальні, навчально-методичні видання університету, документи обмеженого доступу, а також цифрові матеріали, які не мають паперової версії.

Г. Шемаєва зауважує: "...вивчення електронних ресурсів свідчить, що створення наукових електронних бібліотек в Україні відбувається, в основному, на національному і галузевому рівнях, і розвиваються вони як:

— складні інформаційно-бібліотечні системи;

— повнотекстові бази даних;

— мультимедійні бібліотеки;

— віртуальні бібліотеки;

— повнотекстове розширення електронного каталогу" [4].

Сьогодні неможливо вивести науку та освіту на сучасний міжнародний рівень, не враховуючи значення інформаційного складника в підвищенні ефективності досліджень, адже нове знання продукується тільки в результаті осмислення нагромадженого людством досвіду. Саме тому перспективним напрямом розвитку системи електронних ресурсів є інституційні депозитарії, що слугують індикатором ефективності академічної діяльності ЗВО.

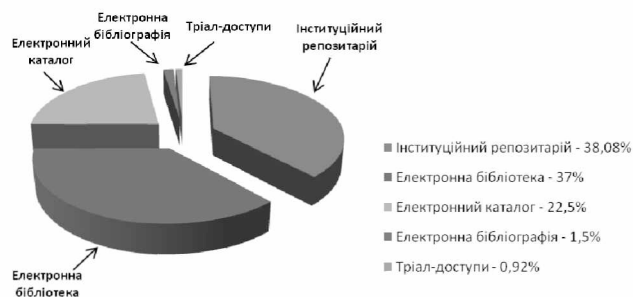
На думку І. Передерій та В. Вощенко, "інституційні репозитарії забезпечують критичну складову в процесі реформування системи наукової комунікації" [5], адже завдяки їм науковці мають необмежений доступ до потрібних інформаційних ресурсів; здійснюють систематизацію й збереження в цифровому середовищі результатів власних досліджень; сприяють поширенню та популяризації інтелектуальних продуктів університетської спільноти у світовому інформаційному просторі; підвищують рейтинг, статус і суспільне значення закладу вищої освіти.

Розвиток інформаційних технологій актуалізував проблему модернізації системи освіти, яку втілено в концепції дистанційного навчання. Заклади вищої освіти організують його відповідно до Закону України "Про вищу освіту", Указу Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.", Наказу МОН України "Про затвердження положення про дистанційне навчання".

Дистанційна освіта принципово відрізняється від традиційної тим, що є новою освітньою мережею для студентів, які чітко визначили спектр потрібних знань, умінь та навичок і мають змогу самостійно отримувати їх, користуючись розвиненими інформаційно-освітніми електронними ресурсами на веб-сайті закладу вищої освіти чи його бібліотеки. Основними інформаційно-освітніми електронними ресурсами дистанційної освіти є навчально-методичний програмний комплекс університету, що забезпечує ефективну роботу студентів усіх форм навчання відповідно до навчального плану освітньої програми. Формування та постійне оновлення цього ресурсу також є одним із найважливіших завдань інформаційної політики бібліотеки ЗВО на сучасному етапі.

Проілюструємо певні аспекти використання електронних ресурсів бібліотеки у навчальному процесі на прикладі Науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій (НТБ НУХТ).

Аналіз сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення навчально-наукового процесу і самостійної роботи студентів проведено на підставі статистичних показників користування електронними ресурсами веб-сайта НТБ НУХТ, отриманих за допомогою лічильників Google Analytics 2018. Результати свідчать про те, що студентам закладу надано доступ як до власних, так і до зовнішніх (триал-періоди) ресурсів і продуктів (діагр. 1). Найбільше звернень (38,08%) — до інституційного репозитарію, що вкотре доводить його вагомий роль у навчальному процесі. Друге й третє місце посідають ресурси електронної бібліотеки та електронного каталогу, а отже їх потрібно постійно розвивати й підтримувати в актуальному стані для підвищення ефективності обслуговування студентів і викладачів, що, зі свого боку, впливатиме на зростання рейтингу й статусу ЗВО.

Діагр. 1. Аналіз звернень користувачів до електронних ресурсів НТБ НУХТ

Результати соціологічних досліджень, отримані фахівцями НТБ НУХТ, збігаються з показниками

лічильників Google Analytics, які свідчать, що для перегляду електронних ресурсів сучасні користувачі майже однаково послуговуються і ПК, і смартфонами (діагр. 2).

Діагр. 2. Використання студентами пристроїв для перегляду електронних ресурсів

Висновки. Отже, управління електронними інформаційними ресурсами (створення, отримання, використання) з метою забезпечення навчального процесу становить один із найважливіших і найперспективніших напрямів сучасної бібліотечної практики, до якого залучено більшість структурних підрозділів установи: від комплектування до обслуговування й зберігання.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво впливає на вдосконалення бібліотечної роботи, а застосування електронних ресурсів сприяє підвищенню ефективності інформаційного супроводу наукової та освітньої діяльності ЗВО й інтеграції вітчизняної освіти та науки у світовий інформаційний простір.

Список використаної літератури

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 117. — С. 11—13.
2. Шемаєва Г. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. Шемаєва. — Харків : ХДАК, 2008. — 289 с.
3. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібліотечний вісник. — 2004. — № 2. — С. 11—22.
4. Шемаєва Г. Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. Шемаєва // Бібліотечна планета. — 2006. — № 4. — С. 21—25.
5. Передерій І. Інституційний репозитарій як конструктивна модель організації відкритого доступу до інформації / І. Передерій, В. Вощенко // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 12 (245). — С. 34—37.
6. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. С. Арпохова ; Міжнарод. благод. Фонд "Міжнар. фонд. дослідж. освіт. політики". — Київ : Таксон, 2016. — 234 с.
7. Про освіту : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. ВВР. 2017. № 38—39, ст. 380. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.09.2018). — Назва з екрана.
8. Про створення Національного репозитарію академічних текстів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 504-р. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249211833> (дата звернення: 10.10.2016). — Назва з екрана.

9. Лобузiна К. Технологiї органiзацiї знаннєвих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi / К. Лобузiна ; НАН України, Нац. б-ка України iм. Вернадського. — Київ, 2012. — 252 с.
10. Електроннi бiблiотечнi iнформацiйнi системи наукових i навчальних закладiв : монографiя / [О. М. Спiрiн, С. М. Иванов, О. В. Новицький та iн.]. — Київ : Педагогiчна думка, 2012. — 176 с.
11. Електроннi iнформацiйнi ресурси бiблiотек у пiднесеннi iнтелектуального i духовного потенцiалу українського суспiльства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровiна, В. М. Горовий та iн.] ; НАН України, Нац. б-ка України iм. В. I. Вернадського. — Київ : НБУВ, 2011. — 235 с.
12. Ярошенко Т. О. Вiльний доступ до iнформацiї: нова модель наукової комунiкацiї в iнформацiйному суспiльствi / Т. О. Ярошенко // Науковi працi Миколаївського державного гуманiтарного унiверситету iм. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академiя". — Миколаїв : НАУКМА, 2007. — Т. 68, вип. 55. — С. 226—234.
13. Закон України "Про вищу освiту" : за станом на 19 жовтня 2006 р. / Верховна Рада України. — Офiц. вид. — Київ : Парламентське видавництво, 2006. — 64 с. — (Закони України).
14. Про затвердження Порядку пiдготовки здобувачiв вищої освiти ступеня доктора фiлософiї та доктора наук у науково-дослiдних установах, що належать до сфери управлiння Мiнiстерства внутрiшнiх справ України : наказ Мiнiстерства внутрiшнiх справ України вiд 26 листопада 2017 р. № 963 // Офiцiйний вiсник України : збiрник нормативно-правових актiв / М-во юстицiї України ; Держ. пiдприємство "Укр. правова iнформацiя". — Офiц. вид. — Київ, 2018. — № 4. — С. 203—209.
15. Про затвердження Положення про дистанцiйне навчання : наказ МОН України вiд 25.04.2013 № 466 // Урядовий кур'єр : газета Центральних органiв виконавчої влади України. — 2013. — № 155. — С. 15—16.

Проанализирована роль электронных информационных ресурсов библиотек высших учебных заведений в информационно-образовательном и академическом пространстве, уровень развития электронных ресурсов и задания, которые они позволяют решить в перспективной плоскости трансформаций украинского образования и науки.

The article analyzes the role of electronic information resources of libraries of higher educational institutions in the information-educational and academic space, the level of development of electronic resources and the tasks that they will allow to solve in the perspective plane transformations of Ukrainian education and science.

Надiйшла до редакцiї 2 жовтня 2018 року